

Mgr. Martina Vančáková

Romské dítě v náhradní rodině

Mgr. Martina Vančáková

Romské dítě v náhradní rodině

Pro činnost Občanského sdružení Rozum a Cit jsme si zvolili motto: „Nasloucháme s citem, pomáháme s rozumem.“ Věříme totiž, že jedině pokud budeme vám, náhradním rodičům, pozorně naslouchat a pokud spolu povedeme rozhovor o potřebách vašich dětí a vašich rodin, mohou vzniknout smysluplné a přínosné projekty.

Již před dvěma, třemi lety jsem začala uvažovat o ediční řadě praktických studijních materiálů pro náhradní rodiče. O takových „pěstounských kuchařkách“. O materiálech, ve kterých byste kromě odborného náhledu na danou problematiku našli praktické návody a inspirace. Těší mě, že se nám v rámci projektu „Program doprovázení pěstounských rodin“ podařilo prvních pět titulů této ediční řady vydat. Zvolili jsme témata, která jsou také předmětem našich seminářů a která jsou snad i vašimi nejžehavějšími tématy.

Děkuji projektovému týmu a zejména autorům, že vám můžeme tyto první příručky nabídnout. Přeji vám přínosné čtení.

Jaroslava Málíková
ředitelka OS Rozum a Cit

V ediční řadě praktických materiálů pro náhradní rodiče najdete také příručky, které se věnují následujícím tématům:

Milí čtenáři,

děkuji vám, že jste vzali do rukou tuto útlou knížku. Je věnována především rodičům, kteří přijali do svých srdcí a domovů děti romského původu, případně o takovém kroku uvažují. Téma romských dětí úzce souvisí s obecnějším tématem identity dětí v náhradní rodinné péči a jejího budování, které obsáhle zpracoval v jiné publikaci z této řady PhDr. Mgr. Jeroným Klimeš, Ph.D. Upřímně vám doporučuji tuto knížku si také přečíst, neboť se s následujícím textem vhodně doplňuje, dokresluje některé podrobnosti a poskytuje mnoho dalších souvisejících informací.

Textem, kterým právě listujete, vás budou provázet návrhy na zamyšlení, praktická cvičení a krátké úvahy. Většinou neobsahují žádné hodnocení vašich odpovědí ve stylu „správné“ či „špatné“. Slouží čistě pro vás samotné, k hlubším úvahám o tématu.

Teoretický text jsem se snažila oživit kazuistikami, které jsou kapitolkami ze životních příběhů některých mých přátel, rodin klientů a podobně. Abych ochránila jejich soukromí, změnila jsem všechna jména a některé pro příběh nepodstatné skutečnosti.

Martina Vančáková

Úvod

Tato příručka je určena především pěstounům a osvojitelům, kteří vychovávají romské dítě (nebo o jeho přijetí uvažují). Proč vůbec vznikla? Skutečně jsou romské děti natolik odlišné od jiných, abychom potřebovali „návody“ na jejich výchovu? Proč žadatelé často přistoupí raději na přijetí zdravotně handicapovaného dítěte stejného etnika než na zcela zdravé dítě romské?

Máte-li v skrytu duše obavu z tzv. „romských genů“, pak mám pro vás dobrou zprávu. Výzkumy dokazují, že genetický rozdíl mezi mužem a ženou, například mezi vámi a vaším manželem (manželkou), je mnohonásobně vyšší, než mezi dvěma jedinci téhož pohlaví libovolných lidských ras. Tedy například dvěma chlapci (nebo dvěma holčičkami) z dětského domova, z nichž jeden je českého a druhý romského (vietnamského, černošského...) původu.

Bohužel, dosud nám stále chybí kvalitní a rozsáhlý výzkum, který by vyvrátil či potvrdil naše představy o výchově romských dětí v náhradní rodinné péči. Byly provedeny některé dílčí výzkumy, které srovnávaly výchovu romských a neromských dětí v NRP. Žádný z nich nepodal prokazatelný výsledek, že by výchova romských dětí v náhradních rodinách byla významně obtížnější než výchova dětí neromských.

Mgr. Eva Petrová z Občanského sdružení R-kruh ve zpravodaji Výchovné poradenské (č. 22, březen 2000, vyd. IPPP Praha) shrnuje zkušenosti z práce s osvojitelskými rodinami, vychovávajícími jedno či více romských dětí. Přináší mimo jiné zjištění, že romské děti, které přišly do rodiny z ústavního zařízení, mají zvýšenou potřebu ověřovat si pevnost citových vztahů v nové rodině; lépe prospívají, pokud rodina uplatňuje pravidla a hodnoty rodiny důsledně; s projevy problematického chování se pracuje lépe, je-li dítě podporováno ve své identitě (tj. ví mnoho o svém romství a faktu adopce), a je prospěšné, stýká-li se adoptivní rodina s romským dítětem s rodinami podobného složení či se slušnou rodinou romskou.

Jana Frantíková, DiS., prováděla výzkum v náhradních rodinách s romskými a neromskými dětmi, v pěstounské péči i v adopci. Pomocí dotazníku, zadaného náhradním rodičům, srovnávala některé vlastnosti a projevy dětí romského a neromského původu v NRP.

Ze závěrů vyplývá, že romské děti nejsou svými náhradními rodiči vnímány jako pohybově aktivnější než děti neromské; nebyly ani hodnoceny jako méně spolehlivé či méně pečlivé. Romské děti sice byly hodnoceny jako méně poslušné než bílé přijaté děti, ale přesto přes 60 % romských dětí bylo svými rodiči hodnoceno jako průměrně až nadprůměrně poslušných. V přizpůsobivosti dětí nebylo celkově v hodnocení většího rozdílu mezi dětmi romskými a neromskými, ovšem pokud byla srovnávána pouze děvčata, vliv etnika se objevil. Romská děvčata byla z 95 % hodnocena jako průměrně až výrazně nadprůměrně přizpůsobivá, na rozdíl od bílých děvčat v náhradní rodinné péči, která byla nejčastěji hodnocena jako jen průměrně přizpůsobivá. Je třeba si uvědomit, že vlastnosti, jako je spolehlivost, přizpůsobivost, pečlivost, vytrvalost, poslušnost a trpělivost, jsou vlastnosti typické pro děvčata. Tyto vlastnosti jsou také vysoce pozitivně hodnoceny ve školní výuce, proto zdánlivě vypadají romská děvčata studijně zdatnější než romští chlapci. Romské děti byly však hodnoceny jako méně vytrvalé a méně trpělivé než bílé děti v NRP, téměř 50 % z nich patřilo k podprůměrně vytrvalým. Romské děti byly ovšem navzdory očekávání hodnoceny jako významně samostatnější než bílé děti v náhradní rodinné péči.

Romské děti byly také hodnoceny jako radostnější než přijaté neromské. Zhruba 55 % romských dětí bylo hodnoceno jako nadprůměrně až výrazně nadprůměrně hudebně nadaných (oproti cca 20 % bílých dětí), ale přesto 5 % romských dětí bylo hodnoceno jako výrazně podprůměrně nadaných. Ne každé romské dítě je „hudební génius“.

Zajímavým posíletem bylo zjištění, že romské děti v adoptivních rodinách byly celkově hůře hodnoceny než romské děti v rodinách pěstounských, avšak skupina adoptivních rodičů ve srovnání s pěstouny zároveň hůře hodnotila

i děti bílé. Nejpravděpodobnějším důvodem je skutečnost, že adoptivní rodiče, kteří obvykle vychovávají méně dětí než pěstouni, mají obecně na své děti významně vyšší nároky.

Shrnující závěr výzkumu J. Frantíkové vyznívá pro romské děti a jejich rodiny oproti všeobecně panujícímu mínění velmi příznivě. Náhradní rodiče, a především pěstouni, jsou ve výchově svých přijatých romských dětí celkově spokojenější než náhradní rodiče dětí neromských.

Marie Svobodová, Jiří Kovařík a Petr Niederle provedli v roce 1981 důležitý výzkum, ve kterém se srovnávaly romské a neromské děti adoptované do neromských rodin. Výzkumný vzorek tvořilo 468 romských nebo poloromských a 347 neromských dětí žijících v pěstounské péči či osvojení. Nebyly nalezeny žádné významné rozdíly ve vzdělatelnosti zkoumaných dětí, v poměru jejich zařazení do základních či zvláštních škol, stejně jako poměr studujících na odborných učilištích a středních školách se u romských a neromských dětí nijak nelišil. U návštěvnosti zvláštních škol se liší obecně děti z náhradních rodin (romské i neromské), které navštěvovaly ZvlŠ v 10–11 %, oproti dětem z běžné populace, kde se poměr pohybuje kolem 3 %.

Není bez zajímavosti, že mnoho náhradních rodičů, když jednou přijmou romské dítě, při přijímání dalších dětí preferují opět romské.

Pěstounka Jana Frantíková s oblibou vypráví o svém hledání definice romství u svých tří romských dcer:

Když se podívám na naši nejstarší, vidím, že žije život jako Boží dar, raduje se z každého dne, nemá obavy z budoucnosti a minulost ji příliš netrápí. Nepřetěžuje se pozemskými drobnostmi, jako jsou úklid hraček či včasné odevzdání domácích úkolů. Typická Romka, řekli by si mnozí.

Prostřední je téměř pravým opakem: když ostatní děti pohodí do jednoho kouta bundu a do druhého boty, ona jde a všechno to posbírání. Když jsme si na výletě do přírody ve stanu nemohli umýt nohy, probudil nás podivný šramot – holčička si plivala na kapesník a čistila si s ním nožičky. Ti, kdo blíže znají až úzkostlivě naklizené přibytiny Romů a jejich rituální čistotu, vědí, o čem mluvím. Jako pravá Romka je nesmírně empatická. Beze slov vycítí, když je někdo smutný a umí ho potěšit a podpořit.

No a nejmladší je ohromně ctižádostivá. Ze školy nosí jedničky a úkoly má napsané, snad ještě než dojde domů. Životem protancovává, ale běda, když není po jejím: dá ruce v bok a hlasitě se rozkřikne...

Romské dítě a jeho identita

Součástí osobní identity každého člověka je pocit příslušnosti ke svému národu, znalost jeho historických kořenů, kulturního dědictví, důležitých osobností historie i současnosti, specifických společenských norem a zvyků atd.

Romské děti, které vyrůstají u neromských rodičů, se ocitají mezi dvěma světy. Neromský svět jejich nové rodiny, školy a společnosti vůbec, se pro ně stává výchozím bodem, jemuž se chtějí (nebo jsou okolnostmi nuceny) co nejvíce připojovat. Pokud rodina cíleně nepracuje s jejich romskou identitou, pak se obvykle doma dodržují české či moravské zvyky, ve škole se vyučuje český jazyk a historie českých zemí, v níž o Romech nebývá víc než krátká zmínka. Učí se říkat prosím a děkuji, chovat se k lidem podle pravidel majority. Prozpěvují si české, případně ještě anglické písničky a v těchto oblastech se od svých majoritních vrstevníků nijak zvlášť neliší.

Bohužel, dříve či později zažijí bolestnou zkušenost, že jsou tímto většinovým světem přes to všechno odmítáni a nevhodnými či dokonce úmyslně ubližujícími poznámkami odkazováni do světa svého biologického původu. S romskou společností však mají jen pramalé zkušenosti a tento svět je bez znalosti jeho kulturních norem k sobě nepřijímá. Ocitají se tak mezi dvěma světy, k nimž oběma náleží, ale v žádném z nich nejsou v pravém slova smyslu „doma“. Netuší, kým vlastně jsou a kam patří. Nemají pevně vybudovanou identitu.

K tomu se připojuje i obecnější riziko v budování identity, hrozící všem dětem vyrůstajícím mimo svou rodinu, a to je chybějící anebo negativní informace o biologických rodičích a okolnostech, které předcházely umístění dítěte do péče jiných osob. Tyto faktory působí o to zhoubněji, trpěli dítě v následku rané citové deprivace poruchou attachmentu (připoutání). Schopnost citového připoutání je důležitým předpokladem pro hledání odpovědí na základní otázky identity – kdo jsem a kam patřím? Příznaky i příčiny poruchy attachmentu a slabé identity se do značné míry prolínají.

Jak se cítí člověk, který nemá pevné kořeny, který má problém se svou identitou? Pohybuje se ve světě plném lidí, a přitom jakoby ve vzduchoprázdnu. Jako by nikam nepatřil, neměl žádnou hodnotu. Jeden dospívající chlapec vyrůstající v NRP a vykazující všechny znaky slabě vybudované identity svůj vlastní život popsal slovy: „Je to, jako když hraješ počítačovou hru. Jsi tam, chvílemi to prožíváš jako opravdické, ale přitom víš, že to je jenom hra, jen zabíjení času. Že na tom nikomu nezáleží, jestli vyhraješ nebo padneš, vlastně ani tobě ne. A taky je celkem jedno, že přitom občas někoho sejměš.“

Z celého popisu přímo číší lhostejnost k vlastní ceně i k ceně ostatních. U některých dětí může být tento pocit vlastní bezcennosti skutečně silný a není divu, že svému okolí nevěří, že by mu doopravdy někdo chtěl pomoci či ho dokonce chtěl mít rád. Uvnitř jeho duše zeje černá díra, která pohlcuje velká kvanta energie ve snaze o zaplnění sebe sama. Člověk se jí snaží zaplnit někdy sebou samým, ale nikoli seberealizací, nýbrž v patologické podobě sebestřednosti a egoismu či naopak nimravé sebelítosti; někdy chce, aby tu temnotu zakryli ostatní – nevydrží dlouho zůstat jen sám se sebou, neustále vyhledává kontakty s druhými lidmi, které ovšem často jsou jen karikaturami skutečných vztahů; necítí smysluplnost světa, a proto nedokončí nic, co začal, nemá chuť a sílu překonávat překážky a mnohokrát sáhne po nabízejících se snadných řešeních – prázdnotu ve své duši utápí v alkoholu či jiných závislostech.

U většiny dětí nedochází k tak extrémním projevům, jak byly popsány výše. Není však náhoda, že právě v období puberty, kdy se vnímání a hledání vlastní identity, vymezování sebe sama vůči ostatním vyhraňuje, bývá nejvyšší riziko výchovných problémů.

Z neznalosti pravých příčin se u romských dětí někdy mluví o „volání hlasy krve“. Děti, pro které jsou jejich kořeny příliš zahaleny tajemstvím, si někdy vysní celé báje o svých ideálních biologických rodičích a vyrazí hledat své původní rodiče či sourozence na vlastní pěst (tento jev platí pro přijaté děti obecně). Někdy se chtějí jen přimknout k těm, kteří vypadají jako oni, a pokud si nevytvořili kamarádství s jinými romskými dětmi už dříve, hledají nyní ber, kde ber. Tak se snadno dostanou do nevhodné party mladých s kriminální či jinou patologickou zkušeností. U dětí, které si nevytvořily zdravý vztah k autoritě, je toto riziko ještě o něco vyšší.

1. Identita romského dítěte v neromské rodině

Identita dítěte se počíná skládat z prvních střípků už v nejtělejší věku. Dítě poznává své blízké, místo, kde žije, dostává od světa zpětnou vazbu na sebe sama, své projevy a chování. Postupně si vytváří mozaiku odpovědí na otázky: Kdo jsem? Kam patřím? Kde mě považují za svého?

Dítě, které se dostalo k nám do rodiny, si už ve své mozaice nese pár kamínků, na které jsme my jako jeho současní rodiče neměli pražádný vliv. Je to jeho fyzický vzhled, zdraví a nadání, se kterými se narodilo. Je to odloučení od jeho biologické matky a jeho biologického otce. Jsou to místa, kde dítě žilo, než přišlo k nám. Jsou to lidé, se kterými se do té doby stýkalo, a vztahy, které k němu měly, tón, kterým s ním mluvili, a city, se kterými se ho dotýkali. Potom dítě přišlo k nám a naše rodinná mozaika, kterou bychom mu rádi předávali, se v mnohém od té jeho liší. Původní kamínky ale nemůžeme změnit ani vyjmout. Zůstává na našem výchovném umění, abychom dokázali jeho a naši mozaiku propojit tak, aby vytvářely jednotný a harmonický celek.

PĚT P V ROZVOJI IDENTITY DÍTĚTE JINÉ KULTURY

Mgr. Martina Vančáková

1. PŘIJMOUT ODLIŠNOST

Abychom dokázali dítěti přirozeně zprostředkovat vytvoření jeho vlastní identity, musíme nejdříve vnitřně přijmout fakt, že jeho identita je odlišná od naší i od identity našich biologických dětí. Není ani horší, ani lepší, je stejně hodnotná, ale odlišná.

2. POSTUPNĚ

Budeme-li se o rozvoj identity dítěte aktivně starat hned od počátku, můžeme zmírnit bouřlivé období v pubertě, kdy si bude ostře uvědomovat, že je „jiné“.

3. PŘIROZENĚ

Prvky, které pomohou dítěti rozvíjet jeho identitu, je vhodné začlenit do běžného života, pro všechny členy rodiny. Kdyby mělo dítě pocit, že je odlišné, může část vlastního „já“ začít odmítat ve snaze splynout s ostatními.

4. POZITIVNĚ

Dědictví původu dítěte bychom měli považovat za obohacení našeho života, naší rodiny. Přijaté dítě bude obohaceno o poznání naší kultury, my budeme obohaceni při poznávání té jeho.

5. PLÁNOVITĚ

Pro rozvoj identity přijatého dítěte jiné kultury musíme udělat něco navíc, co ve výchově dětí stejného etnika „se udělá“ jaksí samo, jako i nám v dětství stačilo naši identitu jen spontánně přejímat od rodičů a pedagogů. Chceme-li přijatému dítěti dát prostor pro rozvoj jeho vlastní identity, může být účelné mít jasnou představu, kdy a jaké kroky podniknout.

1.1 Přijmout odlišnost

Z přijetí etnický odlišného dítěte panují mezi žadateli o NRP značné obavy. Mnoho budoucích rodičů dá přednost péči o dítě zdravotně či dokonce mentálně handicapované před dítětem tzv. „s (etnickým) původem, s polopůvodem“. Není vůbec třeba podezřívát je z rasismu. Zejména pro osvojitele, kteří především touží po úplné rodině, je velmi důležité, aby jim jejich dítě bylo co nejpodobnější, čemuž romské rysy obvykle neodpovídají. Někteří žadatelé mají obavy z reakce svých nejbližších, obvykle rodičů, a nechtějí riskovat vzájemné vztahy.

Důvody, které ostatní žadatele vedou k rozhodnutí přijmout romské dítě, jsou různé. Může to být silná touha pomoci takovému dítěti, které „nikdo nechce“, taková motivace se vyskytuje častěji u pěstounů. Někteří žadatelé doufají, že zkrátí dobu čekání na dítě – to bývá typické u osvojitelů. V určitých případech figuruje (většinou neuvědomovaný) motiv dokázat světu (či sobě, rodičům...), že „i z takového dítěte vychováme slušného člověka“. Někdy si žadatelé uvědomují, že výchova romského dítěte v neromské rodině má svá specifika, avšak mají tendence je bagatelizovat. Mnozí budoucí rodiče se znají s jinými rodinami s romskými dětmi a mají celkem reálnou představu o specifikách spojených s výchovou etnický odlišného dítěte.

Praktické cvičení:

Navrhuji nyní, abyste si vzali kousek papíru a tužku a zkusili zformulovat v jedné až třech větách, jak jste na začátku vnímali romský či poloromský původ dítěte, které jste se právě chystali přijmout. Možná se tento váš postoj v průběhu soužití s dítětem nějak změnil, zkuste prosím napsat i váš současný přístup k romství vašeho dítěte:

Nutno říci, že ne všechny důvody k přijetí romského dítěte, uvedené výše před praktickým cvičením, jsou zdravé. Některé z nich přinášejí v péči o přijaté děti jistá úskalí. Abychom dokázali dítěti účinně pomoci vážit si samo sebe a toho, kým je, musíme sami do hloubky zpracovat svůj postoj k jeho původu. O Romech obecně panuje v naší společnosti mnoho předsudků a mýtů, ve kterých jsme byli vychováni a v nichž žijeme i my sami. Je užitečné zamyslet se nad svým vlastním vztahem k Romům a k romství.

Praktické cvičení:

Můžete si zkusit odpovědět na následující otázky. Nad odpověďmi nepřemýšlejte, nejcennější je to, co vás napadne jako první.

Jací jsou Romové?

Co je pro Romy typické?

Čím se romské dítě liší od „bílého“?

V čem jsou Romové dobří?

Kolik Romů znáte osobně (bavíte se s nimi, trávíte s nimi nějaký čas)?

Postoj náhradních rodičů k původu dítěte

Zkušenosti mne vedly k vytyčení několika základních typů postojů neromských rodičů k romství jejich přijatých dětí:

A. Popření

Symbolické sdělení dítěti: „Ty nejsi cikánka, a kdo ti to říká, je hloupý.“

Zacházení s původem dítěte: o původu dítěte se doma pokud možno nemluví, dítě je udržováno v domnění, že je jen od přírody více opálené a podobně.

Motivace: rodiče věří, že pokud dítě vychovají podle „bílých“ měřítek a s vyloučením všeho romského, bude mít větší šance zapojit se do většinové společnosti.

Typická rizika: zásadní konflikt mezi tím, co říkají rodiče, a zprávou, kterou dítě o sobě dostává z okolního světa, vede obvykle v době dospívání k dramatickému vnitřnímu konfliktu, ztrátě důvěry v rodiče, hledání identity na vlastní pěst, útěky z domova.

Ivanka je romská dívka ve věku 13 let. Do pěstounské rodiny přišla ve věku kolem 4 let a vždy to bylo vcelku klidné dítě. Donedávna měla průměrný prospěch, odpovídající jejím individuálním možnostem, navštěvovala několik kroužků. O jejím romství s ní rodiče nikdy nemluvili. Když na základní škole přicházela domů s otázkami, proč jí spolužáci někdy říkají cikánka, „cikorka“ a podobně, odbývali to rodiče mávnutím ruky a radou, aby si toho nevěšila, že to není žádná pravda. Ivanka se po nějaké době s podobnými zážitky přestala doma svěřovat. Před rokem do jejich třídy propadla o dva roky starší romská dívka Věrka. Vzala si Ivanku „pod ochranná křídla“, pomohla jí odrážet útoky některých spolužáků a Ivanka se v ní začala doslova vzhlížet. Její kamarádka však již byla výrazně vyspělejší, do školy se malovala, byla zkušenější ve vztahu k chlapcům a školní řád příliš nerespektovala. Ivančiny zájmy se najednou začaly točit pouze kolem jejího vzhledu po vzoru Věrky. Postupně opustila skoro všechny kroužky, její výsledky ve škole se rapidně zhoršovaly. Po škole se občas „zatoulala“ a v rodině začaly konflikty kvůli jejímu chování i kvůli kamarádství s Věrkou. Nedávno se v hádce s rodiči vyjádřila, že všechny nenávidí, protože jediná Věrka jí má opravdu ráda a rozumí jí.

Během sezení s psychologkou se ukázalo, že Ivanku trápí její odlišnost mnohem víc, než si kdy její rodiče připouštěli. Ivanka brzy pochopila, že mamince její otázky v tomto směru nejsou příjemné, nechce o nich mluvit, a proto se snažila se svými starostmi vypořádat sama, aby maminku „netrápila“. Když potkala Věrku – někoho, kdo byl „stejný“ jako ona, kdo jí rozuměl a bral ji takovou, jaká je – zcela se k Věrce upnula. Měla v tu chvíli pocit, že Věrka je pro ni ten nejdůležitější člověk na světě.

Situace v rodině se začala upravovat poté, co si maminka s Ivankou v klidné atmosféře promluvila, otevřela téma romství a ujistila ji, že ji miluje takovou, jaká je, že si ji kdysi vybrali jako nejhezčí holčičku z „domečku“ atd. K velkému zlomu došlo v okamžiku, kdy rodiče pozvali Věrku na sobotní oběd a odpoledne k nim domů.

B. Odstrizení

Symbolické sdělení dítěti: „Narodil ses v romské rodině, ale teď jsi tady, proto jsi Čech.“

Zacházení s původem dítěte: dítě je odrazováno od začlenění svého romského původu do své identity

Motivace: rodiče chtějí výchovou „přebít“ genetický odkaz biologické rodiny dítěte. Obvykle sami nemají dobře zpracované své předsudky vůči Romům, často je tabuizováno i téma původní rodiny jako takové. Někdy se objevuje i motiv

snahy dokázat (si), že „i z TAKOVÉHO dítěte lze vychovat slušného člověka“. Často se rodiče za každou cenu snaží předejít možnému návratu dítěte do romské komunity po odchodu z rodiny.

Typická rizika: dítě intuitivně vycítí obavy rodičů, které panují kolem jeho původu, raději se moc neptá a samo si to vyloží ve smyslu: Romové (moji původní rodiče) jsou špatní a já jsem Rom, tedy jsem také špatný. Vnitřní přesvědčení dítěte, že je špatné, nemůže dát základ zdravé psychiky, vznikají poruchy chování a vztahů. Pokud je dítě jinak dobře citově připoutáno k rodičům, snaží se za každou cenu popřít svoji jinakost. Kvůli svým odlišným antropologickým rysům je ale opakovaně okolím konfrontováno s realitou.

Znám dnes již dospělou ženou, Romku, která vyrůstala téměř od narození v adoptivní rodině. Její adoptivní rodiče měli svou dceru evidentně upřímně rádi a jediné, co jim dělalo starost, byla hluboce zakořeněná obava, aby jejich dcera Eva „neposlechla hlas krve“ a neutekla jednou „ke svým“. Dlouho před ní byl tajen i sám fakt osvojení – o tom, že se narodila jiným rodičům, se Eva dozvěděla až na druhém stupni základní školy. Hrůza rodičů z „dědictví“ jejího původu byla tak velká, že nedokázali Evě říci celou pravdu a Eva až do jejich smrti neslyšela z jejich úst pravdu o tom, že se narodila romské matce. Její přímé dotazy v úzkosti odbyli sdělením, že minulost je pryč, hlavní je to, co je teď, a jak Eva naloží se svým životem. Evini rodiče byli vzdělaní lidé, kterým velmi záleželo na tom, aby Eva dosáhla co nejvyššího vzdělání a dobrého uplatnění v životě, což se Evě skutečně podařilo. Ke svým dnes již nežijícím rodičům chová hlubokou lásku. Zároveň však dodnes trpí velkými psychickými obtížemi v souvislosti s tím, že je Romka. Úzkostlivě se vyhýbá hovoru o čemkoliv, co by se vzdáleně blížilo romské tématice, natož pak o svém původu. Má velké problémy se sebedoceňováním a se společenskými i osobními vztahy, cítí se jako cizinec v neskutečném světě. Trpí hrůzou, že až ostatní „poznají, co je ve skutečnosti zač“, budou ji nenávidět, proto jakmile se nějaký vztah stane jen trochu osobnějším, Eva z něj rychle utíká. Tak se jí hroutí jeden potenciální partnerský vztah za druhým, opouští dokonce i svá zaměstnání, do společnosti téměř nechodí, ač touží po lidské blízkosti, a když je sama, propadá černým myšlenkám. Krásný obličej má zjizvený od přípravků na zesvětlování pleti.

C. Nahrazení

Symbolické sdělení dítěti: „Ty nejsi Romka, tvoje matka byla (Italka).“

Zacházení s původem dítěte: pokud už se o tématu mluví, romský původ je nahrazen jiným. Oblíbené náhradní původy jsou: italský, kubánský, indiánský, indický (ten se aspoň vzhledem k pravlasti Romů mírně podobá pravdě).

Motivace: rodiče se obávají špatné pověsti Romů v naší společnosti. Věří, že pokud dítě půjde životem jako příslušník národa s vyšším statutem, bude společností vnímáno a lépe přijímáno jako někdo zajímavý.

Typická rizika: dítě žije ve zmatku, kým vlastně je, neví, kam patří, nejpozději v době dospívání vede k problémům s budováním identity a obtížím s tím spojeným.

Do rodiny přišla krásná romská holčička ve věku kolem dvou let. Důvodem přijetí romského dítěte byla zejména kratší čekací doba oproti čekání na dítě majoritního etnika. Tvar Simončina nosíku její nové rodiče inspiroval k nahrazení jejího skutečného původu legendou o tatínkovi z národa jihoamerických indiánů. Několik let rozvíjeli její „indiánskou“ identitu, naslouchali hudbě peruánských indiánů, upozorňovali dívku na skupiny jihoamerických pouličních hudebníků a podobně. Romské rysy však byly u Simonky stále zřetelnější. Rodiče se naštěstí včas zachovali statečně a Simonce o jejím skutečném původu řekli. Indiánské pohádky a kazety byly nahrazeny romskými, rodina nyní navštěvuje romské festivaly, sleduje romský časopis. Zdá se, že na dívce tento životní obrat nezanechal vážnějších zranění a do budoucnosti je pravdivá zpráva o jejím původu rozhodně dobrou investicí.

D. Zlehčení

Symbolické sdělení dítěti: „Můžeš být třeba puntičkovaný, hlavně že se máme rádi.“

Zacházení s původem dítěte: původ se neřeší, na přímé otázky se dítě dozví, že jeho původ není důležitý, priorita se klade na současný život, případně na jiné hodnoty (víra, vzdělání, morálka apod.).

Motivace: rodiče správně usuzují, že nejzásadnější pro vývoj dítěte je vzájemný zdravý vztah s ním, ale nedoceňují důležitost znalosti vlastního původu v rozvoji osobnosti dítěte, někdy osobnosti dítěte nadřazují i další řadu morálních či jiných hodnot.

Typická rizika: Dítě se snaží vyhovět rodičům a snaží se o naplnění hodnot, které mu stanovili jako prioritní, zatímco v sobě potlačuje vynořující se otázky ohledně svého romství, což v některých případech může vést až k neurotizaci dítěte. V dospívání se proti těmto hodnotám může bouřit a ve snaze o sebevymezení se chovat zcela v protikladu vůči nim.

V menší obci žije velká pěstounská rodina s 9 dětmi, z nichž je 5 přijatých a mezi nimi 3 romské ve věku mezi 11 a 15 lety. Rodiče jsou hluboce věřící

lidé a víra v Boha je v rodině nejvyšší hodnotou, která místy snad až zastíňuje vše ostatní. Nejmladší Toník, chlapec s hraniční inteligencí, docházel do blízké zvláštní školy, kde měl dobré výsledky, pravděpodobně by zvládl i běžnou základní školu. Ve třídě byl jediným Romem. Některé děti se mu začaly kvůli jeho původu posmívat. Když se svěřil doma, dozvěděl se, že „není důležité, jaký je a odkud pochází, důležité je, že je Boží dítě“. Spolužáci brzo zjistili, že chlapec je ohledně svého původu velmi nejistý a citlivý, čehož někteří začali zneužívat a Toník se stal terčem nevybíravé šikany. Rodiče vyřešili situaci tím, že chlapce vzali ze školy do domácího vyučování. Chlapec se tak ocitl v určité sociální izolaci, která ho sice dočasně ochrání před projevy šikany, ale do budoucnosti se Toník nenaučí podobným situacím čelit.

Člověk samozřejmě staví svou identitu i na jiných hodnotách, než je jeho etnický původ, což je zcela žádoucí, ale otázku svého původu by měl mít pro sebe a ve vztahu ke svým blízkým vyřešenou – protože z okolí bude pravděpodobně po celý život opakovaně konfrontován se svou odlišností.

E. Přecenění

Symbolické sdělení dítěti: „Chtěli jsme tě proto, že jsi Rom.“

Zacházení s původem dítěte: původ dítěte je velmi zdůrazňován, dítě je příliš často upozorňováno na to, že je Rom, až zahlcováno informacemi o Romech, rodiče se snaží vychovat z něj co „nejromštějšího“ Roma.

Motivace: rodiče vědí, že je třeba budovat identitu dítěte v souladu s jeho romským původem, ale neodhadnou míru. Někdy jde paradoxně o nezpracované vlastní předsudky vůči Romům.

Typická rizika: dítě se cítí příliš odlišné v rodině, se kterou touží splynout, což může vést k odvržení všeho romského, odmítání svého romského původu ve snaze být stejný jako jeho nejbližší, mohou se objevit podobné obtíže jako při citovém odmítnutí dítěte, také problémy s případnými neromskými sourozenci.

V rodině, která vychovává jednu adoptivní holčičku, nyní sedmiletou Anežku, vládne pro-romské nadšení. Oba rodiče si přáli vychovávat právě romské dítě. Zejména maminka miluje vše romské, studuje knihy o historii Romů, poslouchá romskou hudbu, pokud jde v televizi pohádka na romské motivy, musí se dívat celá rodina. Anežka jezdí s maminkou na romské festivaly a učí se tancovat na romské písničky. „Maminko, pusť mi daší Dádu Patrasovou...“ přeje si holčička. Jednoho dne vylekala rodiče, protože po ránu přišla s celým obličejem upatlaným něčím bílým. Ukázalo se, že si Anežka potřela obličej zubní pastou a své počíná-

ní vysvětlila zcela jasně: „Maminko, já jsem chtěla prostě jenom být jako ty a táta...“

Pokud je dítěti příliš zdůrazňováno to, čím se liší, aniž by byly zároveň posilovány prvky, které jsou rodině společné, dítě může podobně jako Anežka pocítovat, že jeho romství je vlastně důležitější než ono samo, než to, že je především dcerou nebo synem svých milujících rodičů. V uvedené rodině tomuto pocíťovanému odcizení přispíval také fakt, že introvertnější tatínek ony „romské záležitosti“ příliš neprožíval. Radou v takovém případě by bylo na prvním místě opakovaně poskytovat holčičce ujištění o vzájemné lásce a její jedinečnosti v širším spektru oblastí než dosud a zároveň najít rozumný kompromis v intenzitě výchovy k romství tak, aby se jí byl ochoten dobrovolně účastnit i tatínek a stala se tak společnou rodinnou záležitostí.

F. Respekt ke kořenům dítěte

Symbolické sdělení dítěti: „Přijímáme tě přesně takového, jaký jsi.“

Zacházení s původem dítěte: rodiče se sami zajímají o romskou kulturu a její poznání nenásilně včleňují do života rodiny. Téma romství je vždy otevřené k povídání, je podporováno, ne však násilím vnucováno. Romství dítěte je vnímáno jako obohacující prvek, nikoli handicap.

Motivace: rodiče si uvědomují důležitost začlenění původu a minulosti dítěte do jeho identity, mají srovnaný svůj vztah k Romům a romství, dokážou přijímat dítě právě takové, jaké je, a zprostředkovat mu poznání bohatství jeho původu.

Typická rizika: takový přístup nezvyšuje rizika oproti výchově adoptivních/pěstounských dětí stejného etnika.

Setkala jsem se s pěstounkou, která sama jako dítě vyrůstala ve své vlastní rodině, avšak byl před ní utajován, později tabuizován romský původ její matky. Rodina žila daleko od ostatních příbuzných z matčiny strany, prakticky vůbec se s nimi nestýkali. Částečně romské rysy, které tato žena po své matce zdědila, vehementně popírala po celý svůj život, i v době, kdy do pěstounské péče přijala romského chlapce. Díky svému dítěti se dostala na pobyt pěstounů s romskými dětmi, kde se intenzivně pracovalo s tématem romství, zpívaly se romské písničky, byly připraveny rodinné hry na poznání romské historie a kultury, pobytu se také zúčastnila jedna romská rodina z Moravy. Teprve tam, v atmosféře přijetí a určité oslavy bohatství romské kultury, si tato maminka přiznala – především sama sobě – svůj poloviční romský původ, přijala svou romskou část. Stalo se pro ni mnohem snazší komunikovat o romství se svým přijatým dítětem i se širokým okolím.

1.2 Postupně

Je již našťestí všeobecně známým pravidlem, že děti, vyrůstající v adoptivní či pěstounské rodině, by s pravdou okolo svého příchodu do rodiny měly být seznamovány v co nejužším věku a příběh o tom, jak přišly domů, by jim měl být od malička opakovaně vyprávěn. Děti do 2 až 3 let ještě nejsou zatíženy různými předsudky či zkreslenými představami, a proto přijímají fakta o svém příchodu do rodiny přirozeně a s takovým emočním doprovodem, který jim přikládají rodiče (tedy obvykle radostným, pozitivním).

S informacemi o etnickém původu dítěte je to obdobné. Měli bychom to být my, jeho nejbližší, od koho se dítě dozví a podle potřeby si znovu nechá vyprávět, že ta první maminka, která ho nosila v bříšku, byla Romka, a ono je tedy romským dítětem po ní. Zde je dobré připojit také nějakou pozitivní informaci – jako že tak krásné vlasy, oči má vaše dítě právě po ní nebo po svém biologickém otci, možná po nich zdědilo pohybové či jiné nadání, které se ve vašich rodinných genech třeba ani nevyskytuje, a podobně. Víím, že někdy je to pro nás dospělé velmi těžké, zvláště pokud víme, že biologičtí rodiče dítě týrali či zneužívali. Přesto je pro zdravou psychiku našeho dítěte velmi důležité, aby mohlo mít alespoň něco pozitivního, na čem může postavit své kořeny. Je to natolik základní potřeba každého z nás, že pokud není naplněna, dítě si jako náhražku samo vytvoří idealizovanou představu o svých rodičích, nad kterou my nebudeme mít žádnou kontrolu.

Praktické cvičení

Máte-li nyní k dispozici pár minut nerušeného klidu, nabízím vám následující cvičení. Zkuste se vžít do představy, že jste právě teď dozvěděli, že ti, které jste celý život považovali za své rodiče, jimi ve skutečnosti nejsou. Snažte si vybavit všechny myšlenky a pocity, které se vám budou honit hlavou, co nejplastičtěji. Dejte si na to klidně několik minut, pocity i myšlenky přicházejí ve vlnách. Teprve poté si zkuste zodpovědět otázky, uvedené níže. Tedy: „Ti, které jste považovali za své rodiče, jimi ve skutečnosti nejsou!“

Vzpomenete si, jaký pocit a jaká myšlenka vás napadly nejdříve?

Jaké další myšlenky vám vířily hlavou?

Jak jste se cítili?

Obsahovala vaše představa, kdo vám to šokující sdělení předal? Od koho byste se něco takového dozvěděli nejraději? Proč?

Na které tři věci jste se toužili nejvíc zeptat? A koho byste se na ně zeptali?

Pokud se dítě dozvídá o svém romském původu nějakou nevhodnou poznámkou či dokonce od někoho mimo rodinu, často to bývá za výrazně negativních souvislostí – někdo mu nadává do cikánů, jeho původ je zmíněn v hádce nebo jako něco nepatřičného v netaktní poznámce. Ani citově neutrální situace, jako třeba dotaz lékařky v ordinaci či nepromyšleně položená otázka sousedky, není ideálním úvodem k tak závažnému a intimnímu sdělení – dítě může mít v tu chvíli hlavu plnou neodbytných otázek, ale my nemáme situaci pod kontrolou, neboť obvykle právě není čas pro klidný a pozitivně laděný rozhovor s dítětem na téma jeho původu.

Nenechme se ukolébat představou, že na povídání o Romech a o původu dítěte je dost času – s prvními poznámkami na téma jejich odlišnosti se děti setkávají obvykle v předškolním věku, většinou s nástupem do mateřské školy či společných her s dětskými kamarády. Ačkoli to mohou být jen zvědavé otázky (Proč máš taková černá kolena, ty si je nemyješ?), dítě jimi bude zaskočeno, pokud pro něj téma jeho původu není důvěrně známé. Některé děti jeho nejistotu okamžitě vycítí a mohou ji zneužít jako podnět ke škádlení, které nemívá daleko i první dětské šikaně.

Dcera mé kamarádky, tříapůlletá romská holčička, vyrůstající ve své biologické rodině, nastoupila do mateřské školky. Po několika týdnech již měla Boženka hezké přátelství s jednou bílou holčičkou, Anetkou – ve školce si spolu často hrály, doma o ní stále vyprávěla. Jednoho dne však přišla Boženka ze školky s pláčem – její kamarádka si s ní už nebude nikdy hrát. Proč? Rodiče to Anetce zakázali. „Ty jsi totiž cikánka,“ tlumočila Anetka vysvětlení rodičů Božence, „a cikáni kradou. Taky bys mi mohla něco ukradnout, víš?“

Přestože maminka Božence bez váhání vysvětlila, co znamená výraz cikán (oni v rodině používají slovo cigán, které pro ně nemá tolik hanlivý nádech) a že to si jen někteří lidé myslí, že všichni „cigáni“ kradou, přesto, že si promluvila i s paní učitelkou, která se své výchovné role zhostila na výbornou, promluvila si s dětmi a následně pro ně připravila zajímavý program tematicky zaměřený na respektování odlišností, určitá ostražitost při seznamování s novými dětmi už Božence zůstala.

1.3 Přirozeně – přijetím romského dítěte se celá rodina stává smíšenou, česko-romskou rodinou

Když jsme se rozhodli přijmout do rodiny dítě odlišného etnického původu, měli bychom na sebe zároveň vzít závazek rozvíjet i tuto složku identity našeho dítěte. Jak výstižně uvádí PhDr. Jeroným Klimeš – jde spíše o nutnost, než povinnost, seznámit dítě se světem Romů. Jen tak máme šanci předejít problémům s identitou, které by se pravděpodobně vynořily nejpozději v období dospívání.

Naše rodina se nyní skládá z jednoho či více „bílých“ členů a z jednoho či více členů romských – jsme tedy v plném slova smyslu rodinou smíšenou. Prvky, které pomohou dítěti rozvíjet romskou část jeho identity, je logické a žádoucí začlenit do běžného života rodiny – i pro ostatní členy. Kdyby mělo dítě pocit, že se příliš liší, může část vlastního „já“ začít odmítat ve snaze splynout s ostatními.

Pokud ovšem v rodině jsou také děti českého původu, lhotejně, zda vaše biologické či přijaté, myslíme i na ně a jejich identitu. Oslavujeme-li 8. dubna Mezinárodní den Romů, pak bychom určitě neměli zapomenout oslavit také například 28. září svátek svatého Václava, českého patrona, či jiný srovnatelný. A jestli jsou v rodině další děti jiného původu (vietnamské apod.), měli bychom se věnovat také jejich identitě podobnou měrou. Určitě by nebylo správné, kdybychom nevyrovnaným přístupem k jednotlivým dětem zvyšovali sourozeneckou rivalitu. Zejména u mladších dětí je nutné také ohlídat, zda nedochází ke konfuzi (zmatení) identity. Může se stát, že při budování identity romské části rodiny mohou některé neromské děti nabýt dojmu, že oni také jsou Romové.

V rodině se třemi poměrně malými dětmi ve věku 3–6 let (dva romští sourozenci a syn pěstounky) se odehrála následující situace: Je 8. dubna, maminka přináší na stůl bábovku, kterou upekla na oslavu dnešního svátku Romů. Děti se na moučník s chutí vrhají, ale pětiletý biologický syn pěstounky se tváří vzdorovitě.

*„Já to jíst nebudu.“ „Proč, nemáš chuť? Bolí tě břicho?“ diví se maminka.
„Já si počkám, až budu mít pro nás, pro Čechy.“*

Vidíme, že zmíněný chlapec má ve své příslušnosti jasno, zřejmě u něj nedochází ke zmatení identity. Z tak úzkého výseku skutečnosti ovšem můžeme pouze odhadovat, zda jeho reakce měla v pozadí nevyváženost v podpoře identity přijatých a biologických dětí či vzdor chlapce vůči příchodu konkurentů do rodiny, který symbolicky přenesl na bábovku, případně jen momentální situaci třeba po nějakém konfliktu mezi dětmi.

1.4 Pozitivně – přesněji: ne negativně

Předkládejme dětem to nejlepší z romské kultury, tradic, umění, mluvme s respektem o původu dítěte a jeho biologické rodině. Nejsnazší je to pochopitelně pro rodiče, kteří si sami pro sebe najdou, co se jim osobně na romství a romské kultuře líbí. Vzhledem k žalostně nízkému stavu vědění o romské kultuře mezi majoritou, jde pro většinu z nás o území neprobádané. Naštěstí již existuje velké množství kvalitní literatury, z níž se můžeme o kultuře, historii, sociálních vztazích Romů poučit. Někomu vyhovuje vyloženě naučná literatura (autoři M. Hübschmannová, J. Horváthová, A. Fraser, A. Mann, E. Davidová, C. Nečas, sborníky Socioklubu a další), ale mnoho informací se dozvíme i ze čtivých beletristických děl romských autorů (E. Lacková, T. Fabiánová, I. Ferková, A. Giňa, M. Reiznerová, V. Olah, E. Machálková, K. Kozáková a další). Pro rodiny s romskými dětmi v NRP jsou připravovány speciální projekty na rozvoj identity.

Situace Romů u nás ovšem má i svou odvrácenou tvář, která v minulí veřejnosti bohužel často zahluje tu první, a tou je neutěšená sociální situace velkého počtu romských rodin. Je vodou na mlýn různým xenofobním a protiromským výpadům, paušalizujícím ekonomické a sociální problémy na celou romskou populaci u nás. K tomu, abychom lépe pochopili příčiny, které romskou komunitu do tohoto stavu přivedly, potřebujeme znát souvislosti dob minulých, zejména pak období druhé světové války a několika desetiletí budování socialismu u nás. Zde vás odkazují na publikace o historii Romů, uvedené dále v knize.

S dětmi bychom měli pochopitelně mluvit i o vztahu společnosti k romským komunitám, o jejich sociálním postavení, o možných rizikových situacích, do kterých se jako lidé, lišící se svým vzhledem, bohužel mohou dostat. Vždy je třeba dbát, aby si z těchto hovorů dítě odnášelo poučení, ale nikoli zastrašení a obavy ze své budoucnosti. Nelehkým úkolem rodičů romských dětí je připravit děti na život tak, aby dokázaly takovým situacím čelit, aby si udržely pocit vlastní hodnoty bez ohledu na jakékoli mínění okolí.

1.5 Plánovitě

Je nesčetně možností, jak podporujeme zdravý vývoj identity našich dětí. V této kapitole můžete nalézt inspiraci k dalším směrům, kudy se lze ubírat. Následující Plán podpory identity je upraven specificky pro potřeby rodičů romských dětí v našich poměrech podle americké autorky P. Seversové v knize A. Schoolerové Adopce, vztah založený na slibu (vydal Návrat domů, 2002).

PLÁN PODPORY IDENTITY

KOJENEC A BATOLE (0 až 2 roky)

- Zjistěte, jakým způsobem lze ve vašem okolí navázat vztah s romskou rodinou nebo s dospělými Romy. Co se týká rodinných záležitostí, vždy se lépe domluví mezi sebou ženy, romští muži se obvykle do záležitostí kolem výchovy nijak zásadně neangažují. Rozhodně byste se měli vyvarovat toho, aby žena přátelsky oslovila romského muže. Společenská pravidla Romů by takový kontakt kvalifikovala jako flirt. Možná žije romská rodina na podobné sociální úrovni poblíž vás, možná máte spolupracovníci v zaměstnání, či se vídáte v církevním sboru.
- Umožněte svým dětem (nejen těm romským) naslouchat zvuku romské řeči, melodiím romské hudby. Melodické, taneční písně mívají děti rády, protože bývají rytmické a zpěvné.
- Využijte čas k sebevzdělávání – k poznávání romské kultury, historie, literatury, tradic. Použijte knihy, internet, Muzeum romské kultury v Brně, vzdělávací kurzy.
- Přijměte fakt, že jako se přijaté romské dítě stává současně „českým“, i vaše rodina je od nynějška také zčásti „romská“. Jaký postoj máte vy sami k Romům, takový si vztáhne vaše dítě vůči sobě!

PŘEDŠKOLNÍ VĚK (3 až 6 let)

- Dále rozvíjejte vztahy s romskými rodinami. Ideální je, podaří-li se vám najít stálé přátele. Nedaří-li se, vyhledávejte alespoň jiné náhradní rodiny s romskými dětmi. Pro dítě je důležité vidět jiné děti, které se mu vizuálně podobají.
- Hřiště, plácek před školou a mateřská školka jsou dobré příležitosti k seznámení vašich dětí s jinými romskými dětmi.
- Využívejte společných setkání a prázdninových pobytů s dalšími pěstounskými rodinami s romskými dětmi. Zjištění, že všichni stojíte před podobnými otázkami, které rodiče „bílých“ dětí neřeší, bývá podporou a povzbuzením. Navázané vztahy často vydrží léta ku vzájemnému prospěchu. Středisko NRP v Praze pro vás již několik let realizuje projekt Naše romské dítě, podobný projekt začal fungovat také na Ostravsku.
- Seznamte děti vyprávěním s dějinami Romů, s některými pohádkami či příběhy (mnoho jich odvysílala ČT1). Naučte se všichni pár romských písniček. Při výběru pohádek buďte pečliví. V osadách se tradiční romské pohádky vyprávěly mezi dospělými a jim také byly určeny! Sbírkou autentických romských pohádek proto připomínají spíše hrdinské eposy se složitým dějem, mnoha měnicími se

postavami a občas i popisem scén, které opravdu nejsou určené pro něžná dětská ouška.

- Hleďte příležitosti využít služby osob romského původu, např. pokladní v supermarketu, řemeslníka, kadeřnice, zdravotní sestry apod. Pro děti jsou tyto lidé tzv. pozitivním vzorem a pomáhají na nevědomé úrovni vyvažovat negativní informace, které o Romech chrlí média a hospodské řeči.
- Pořídte dětem snědnu panenku, typické hudební nástroje, knihy s (prověřenými) romskými pohádkami a říkadly, s romskými obrázky. Také indické motivy jsou na místě – odtamtud pocházejí prapředkové Romů a mnoho indických prvků zůstalo v romské kultuře dodnes.

MLADŠÍ ŠKOLNÍ VĚK (7 až 9 let)

- Dále rozvíjejte přátelství s romskými rodinami, udržujte vztahy s dalšími pěstouny. Pokud má vaše dítě hudební či pohybové nadání, zkuste v okolí najít dětský romský soubor. Pátrejte po romských dětech v místním skautu či jiných kroužcích. Čím více vztahů s romskými dětmi si vaše dítě vytvoří nyní, tím více se snižuje riziko, že si vyhledá nevhodnou partu v době, kdy už na to nebudete mít nejmenší vliv.
- Účastněte se dětských akcí pořádaných místním romským sdružením nebo jiným subjektem pro romské děti. Většina sdružení se snaží o integraci a otevření svých aktivit i neromským dětem. Informace o činnosti různých sdružení ve vašem okolí získáte nejlépe u romského koordinátora. Ti dříve byli na každém okresním úřadě, dnes jsou povinně zejména na krajích.
- Zajistěte a společně používejte romské knížky, hudební CD, pár kousků romského oblečení – volánovou sukni, velký pestrý šátek, mužský klobouk a vestičku apod., připojte se k oslavám Mezinárodního dne Romů (8. dubna). Muzeum romské kultury v Brně má pro děti školního věku připravené zajímavé vzdělávací pořady.
- Navštivte s celou rodinou některý romský festival, zvláště pokud tam budou vystupovat i dětské soubory.
- Promluvte si s třídní učitelkou, zeptejte se jí, zda má v plánu v hodinách informovat i o romské kultuře, dějinách, umění. Nabídněte se, že jí pomůžete se sháněním materiálu. Citlivě se ptejte na vztahy ve třídě, abyste předešli riziku šikany (vaše dítě může být obětí i tyranem). Může být vhodné upozornit ji zároveň na některé obecné záležitosti dětí v NRP, např. že často nemají své fotografie z raného dětství, které občas jsou využívány ve výchovných činnostech apod.
- Podávejte dítěti pozitivní informace o jeho biologickém původu a rodičích, rozvíjejte i tuto neoddelitelnou složku jeho identity (hudební nadání/husté

vlasý/hezkou postavu máš určitě po svých původních rodičích). Zároveň však posilujte i příslušnost dítěte k vaší rodině (směješ se jako maminka, plaveš už jako velký brácha, jsi silný jako táta).

PŘEDPUBERTÁLNÍ VĚK (9 až 12 let)

- Dále se stýkejte s romskými a náhradními česko-romskými rodinami, hledejte další příležitosti k navázání nových přátelství.
- Poskytněte dítěti dostatek možností rozvíjet své vlohly a sebevědomí a posilovat přátelství s dětmi v „bezpečných skupinách“ – v kroužku, skautském oddíle apod. Dítě s dobrým sociálním zázemím, které má své jasné místo ve skupině vrstevníků, mívá menší sklony ke vstupování do nevhodných skupin.
- Dejte dětem k dispozici romskou hudbu, literaturu, umění, nenásilně podporujte zájmové činnosti dítěte, které s jeho kulturou souvisí. Účastněte se setkání a akcí s Romy, kam půjde celá rodina.
- Prohlubujte své znalosti historie Romů, jejich kultury a významných osobností minulosti i současnosti. Sdílejte je s celou rodinou. Ideální je, pokud tyto vědomosti dítě dokáže uplatnit i ve škole, např. formou referátu či domácího úkolu – nenuťte je ale k tomu, možná se snaží neupozorňovat ostatní na své romství.

- Pokud o to dítě jeví zájem, pomozte mu sbírat pozitivní informace o Romech, výstřižky, záznamy z TV, plakáty romských osobností apod.
- Je dobré, známe-li aspoň pár romských slovíček, které běžně Romové používají v řeči – viz česko-romský slovníček v dalším textu.

PUBERTA (11 až 13 let)

- Buďte v intenzivním kontaktu s dalšími běžnými i náhradními rodinami s podobně starými dětmi, abyste mohli snáze rozlišit běžné pubertální chování od problémů pramenících z vyrůstání v náhradní rodině, případně z odlišného genetického a kulturního původu. Při pochybnostech je vždy dobré konzultovat včas situaci se zkušeným odborníkem, abyste předešli rozvinutí možného problému do těžko zvladatelného stádia.
- Využijte společně strávený čas k tomu, abyste ve vstřícném ovzduší probrali věci kolem chození, sexuality, přátelství, drog a podobných témat, do kterých se nám většinou nechce, ale pro dítě jsou životně důležitá. Ideální je, máte-li znalosti o tom, jak to chodí v romské komunitě – např. společenské konvence ohledně vztahů mezi chlapci a dívkami či rozdílné tempo sexuálního vyžívání mohou být značně odlišné a jejich nepochopení by se mohlo stát důvodem pro odmítání vašeho dítěte jeho dosavadními „vhodnými“ romskými kamarády.
- Nevytvářejte v rodinné komunikaci žádná tabu ohledně Romů. Přestože se snažíte dítěti předkládat hlavně pozitivní stránky romství, nevyhýbejte se ožehavým tématům. Ať se dozví raději od vás a s vhodným komentářem o vztazích mezi gadži a Romy, o současném sociálním postavení romské komunity, o rasismu, diskriminaci a možných překážkách, se kterými se mohou jako Romové setkat.
- Společně přemýšlejte o tom, zda a jakým způsobem chce dítě samo v budoucnosti předat své kulturní dědictví vlastním dětem. Chtělo by mít za partnera raději Roma nebo někoho z většinové společnosti?
- Pokračujte v aktivním prožívání romské kultury, navštěvování festivalů, filmů, poznávání významných romských osobností apod. Mějte však na paměti, že pro dítě v tomto věku je maximálně důležité zapadnout mezi ostatní a být přijímáno vrstevníky. Pokud jsou těžištěm jeho přátelství bílé děti, je možné, že bude své romství vehementně odmítat. Nenuťte ho proto násilím, sami však svůj zájem projevujte dál – dítě to bude zpovzdálí bedlivě sledovat. Můžete cítit zklamání, že všechna vaše snaha přišla vniveč, ale čas ukáže, že vaše snažení rozhodně nebylo zbytečné.

ADOLESCENCE (14 až 19 let)

- Dospívajícímu dítěti dále umožňujte kontakt s jinými Romy, pokud o to stojí. Pamatujte přitom, že mladý člověk bude schopen přijmout pouze ty osoby, se kterými se ztotožní. Samozřejmě uvážlivě zasáhnete, pokud budete mít podezření, že se vaše dítě stýká s lidmi s kriminálními delikty apod.
- Je dost možné, že toto období bude velmi bouřlivé a že přijde i o několik let dříve. Může se stát, že mladý člověk náhle odmítne vše romské. Možná naopak odmítne vše neromské, včetně vaší rodiny. Přežijte všechny případné emocionální výlevy, nenávislné výkřiky či útěky z domova s vědomím, že ve skutečnosti nejde o osobní útok proti vám. Mladý člověk bolestně hledá své místo na světě, poznává, že svět je často krutý, a právě vy jste prostředníky mezi dítětem a tímto světem. Snažte se být mu nadále oporou a bezpečným bodem, nenechte se strhnout k hněvu či výčitkám. Využijte všechny možnosti, jak si ulevit a načerpat nové síly, pečujte o sebe a o vztah s vaším partnerem. Neuzavírejte se do sebe, naopak, sdílejte své trápení s takovými lidmi, kteří vám rozumí a prožívají nebo už prožili podobné období.
- Dále se zapojujte do kulturně odpovídajících činností (případně i bez přímé účasti dospívajícího), jen tak uvěřit, že ho skutečně přijímáte i s jeho romstvím a že celé vaše dosavadní snažení nebyla jen „maškaráda“.
- Až přijde klidnější období, je pravděpodobné, že vaše práce přinese své ovoce – do života bude vstupovat mladý člověk, kterému bylo nabídnuto bohatství obou jeho kultur a má šanci si svobodně zvolit, jak s ním dál naloží.

Praktické cvičení

Orientačním testíkem si můžete ověřit, do jaké míry jste otevření ke svému dítěti a jeho identitě, pokud dojde na téma romství. Označte (pro každé dítě zvlášť) vždy tu odpověď, která se nejvíce přibližuje skutečnosti.

1. V jakém věku dítěte jste s ním začali mluvit o jeho romském či poloromském původu?
 - a) 0 až 3 roky nebo nejpozději do roka od přijetí, pokud k vám přišlo starší
 - b) 4 až 6 let
 - c) 7 až 9 let
 - d) 10 let a více
 - e) Vůbec – z jakého důvodu?

2. Pokud se vás dítě přímo otázalo, zda je Rom (příp. cikán či použilo nějaký hanlivý výraz), odpověděli jste:

- a) Vždy přímo a pravdivě, s vysvětlením.
- b) Někdy jsem se odpovědi vyhnul/a, ale později nebo v jiné situaci jsem poskytl/a dítěti pravdivou informaci.
- c) Zatím tyto otázky spíš zamlouvám nebo dítě jen nějakým způsobem uklidním, nechávám si sdělení o jeho původu na později. Na kdy?

d) Zatím se mě dítě takto nezeptalo, protože

3. Dokázali byste zareagovat, kdyby se vám vaše dítě svěřilo, že se k němu někdo choval nepěkně kvůli tomu, že je Rom?

a) Ano, přesně vím, co bych řekl/a a udělal/a:

b) Nejsem si jist/a, ale asi bych

c) Mám z takové situace velké obavy.

4. Jaké informace má vaše dítě o Romech? Označte všechny hodící se odpovědi.

- a) Snažíme se, aby o nich vědělo co nejvíc, sami se v tomto tématu vzděláváme.
- b) Celá rodina se občas zúčastní nějaké romské akce nebo akce pro rodiny s romskými dětmi.
- c) Zná nebo si pamatuje svou biologickou rodinu.
- d) Má kamarády mezi romskými dětmi (z biologických či náhradních rodin).
- e) Zná nebo i umí nějaké romské písničky, slova.
- f) Zná základní informace o Romech, např.:

g) Poznává jiné Romy podle vzhledu, ví, že někdy mluví jiným jazykem (romsky).

h) Jiné:

5. Jak byste se postavili k tomu, kdyby si vaše (polo)romské dítě vybralo životního partnera z romské komunity:

a) Výborně! Zdá se, že se nám podařilo pomoci mu vybudovat zdravou identitu.

- b) Důležité je, aby s ním mé dítě mohlo prožít spokojený život.
 c) Radost bych z toho neměl/a, ale snažil/a bych se partnera přijmout.
 d) Pokusil/a bych se to svému dítěti rozmluvit nebo zakázat.

6. Jak se vaše dítě staví ke svému (polo)romskému původu?

- a) Ví, že je Rom, a je s tím v pohodě.
 b) Ví, že je Rom, ale raději by bylo „bílé“.
 c) Odmítá připustit, že je Rom.
 d) Není si jistě nebo to neví.

1.6 Šesté P

Vždy mám chuť dodat ještě jedno Pé navíc: s pokorou. Ve slovech Jiřiny Prekopové, rodinné terapeutky: „Děti jsou hosté, kteří hledají cestu“ je vyjádřeno to, s čím leckdy nejsme úplně smíření. Totiž, že veškeré naše výchovné snažení není než nabídka možných cest. A dítě si – až k tomu doroste – samo z nabídek celého světa vybere to, co se mu zdá pro něj dobré. A my bychom měli jeho volbu respektovat.

2. Romská rodina a sociální vztahy uvnitř romské komunity

2.1 Tradiční versus současné, romské versus sociální

Mluvíme-li o sociálních vztazích uvnitř nějakého společenství, předpokládáme, že existuje určitý soubor pravidel obecně platných, avšak každý člověk či každá skupina lidí se od nich více nebo méně odchyluje a upravuje si je podle svých zkušeností a svého založení. Zrovna tak, uvažujeme-li o vztazích v romské komunitě, docházíme k zevšeobecnění, které zdaleka nemusí platit pro každého jedince z této skupiny.

Romové v ČR se rozlišují podle příslušnosti k etnickým skupinám a k rodům, podle doby svého příchodu do ČR a podle asimilace či integrovanosti do majoritní společnosti. V každé z těchto komunit nalezneme trochu jiný soubor pravidel o mezilidské komunikaci, trochu odlišná pravidla chování uvnitř skupiny i vůči neromskému světu atd. Přesto základní rysy mezilidských vztahů zůstávají platné napříč skupinami.

V poslední době se prohlubují i mezi Romy ekonomické a (ve vztahu k majoritě) sociální rozdíly, a právě ty hrají značnou roli v míře a výběru dodržování „tradičních“ pravidel. Je důležité rozlišovat, co je v kultuře konkrétní romské rodiny to „romské“ a co je spíše „sociální“. Mnohé negativní způsoby chování, které jsou majoritou obecně připisovány Romům, ve skutečnosti s romstvím nemají nic společného. Jde o vzorce chování, které se objevují v rodinách s nízkým socioekonomickým statutem, v rodinách chudých či z různých důvodů dysfunkčních, bez ohledu na etnický původ – stejné chování pozorujeme v romských ghettech jako v černošských slumech i v českých rodinách, které dlouhodobě žijí v sociálně nepříznivé situaci. Je pochopitelné, že v ústavních zařízeních se dnes častěji setkáme s dětmi z rodin, kde sociální patologie převládla nad romskými tradicemi.

Jedním z charakteristických prvků v romské rodině je vztah k hygieně. Pro tradiční romskou rodinu je příznačná až úzkostlivá čistota, důraz na pořádek a hygienu uvnitř bytu, ačkoliv se to při pohledu na dům zvenčí vůbec nemusí takto jevit. Matka za pomoci starších dcer dbá na to, aby byt neustále zářil čistotou a splňoval její estetické normy. V minulosti byli mnozí Romové zvyklí své příbytky pravidelně dekorací přizpůsobovat roční době. Pokud měli pevné domky nebo podobná obydlí, několikrát ročně bílili stěny a vynalézavě je zdobili. (Sociální pracovníce někdy nevěří romským matkám, že doma je při jejich návštěvách opakovaně rozstěhovaný nábytek z důvodu malování. Pochopitelně někdy může

opravdu jít o výmluvu.) Po stěnách dodnes obvykle visí mnoho svatých obrázků, málokde chybí kříž. Romské rodiny vyzdobují své byty pestře a hojně, v souladu se svým estetickým cítěním. Pokud vejde do bytu romské rodiny, který je špinavý a trvale neupravený, je velká pravděpodobnost, že jde o rodinu dysfunkční, s výraznými problémy.

V mnoha rodinách dodnes přetrvává zvyk nechovávat jídlo do druhého dne. Toto hygienické pravidlo bylo nejen v počátcích romské historie, ale ještě před nedávnem zcela logické. Romové, kteří kočovali nebo žili v osadách bez elektrického proudu, by se uchováváním pokrmů vystavovali nebezpečným onemocněním a otravám. Toto pravidlo bylo ritualizováno a předává se z matky na dceru, někdy s dovětkem, že by jídlo v noci osahávali mule (duchové mrtvých) a zaseli do něj semínka smrti (poetický příměr pro nebezpečné bakterie, že?). Proto málokdy bývá romská lednička plná, jak jsme zvyklí u rodin z majority, a to i tam, kde nejde o žádný problém s ne hospodárným nakládáním s penězi.

Romové jsou úzkostliví na své oblečení, které vyjadřuje jejich status, postavení mezi ostatními rodinami v komunitě. Často tak utratí nemalé (a někdy i poslední) peníze za módní značkové oděvy, aby se jejich rodina nestala terčem pomluv a posměšků. Matka z funkční romské rodiny kolikrát raději nepošle dítě do školy, pokud pro něj nemá čisté a vyžehlené oblečení.

Když už se zmiňuji o statusu, leckdo si vzpomene na věčné stesky úřednic, že si Romové chodí pro dávky ověšené kilogramy zlata a v takovém oblečení, které si ony samy nemohou dovolit. Lépe budeme takové chování chápat, když si uvědomíme, jak důležité jsou pro Romy vztahy a postavení v jejich komunitě. Zejména u olašských Romů, kteří jsou velmi uzavřenou skupinou, má postavení rodiny zcela zásadní význam. Pro Romy je dodnes sociální vyloučení ze své komunity nejhorším trestem, mnohem horším, než pobyt ve vězení! Tento status je daný především příslušností k určitému rodu (všimněme si souvislosti s indickými kastami!), ale je ovlivnitelný i jinými faktory – například hudebním talentem, fyzickou krásou či materiálními atributy, jako je právě okázalé dokazování své movitosti zlatem, značkovým oblečením či luxusním vozem. Není to nijak nový jev, nýbrž tradiční kulturní prvek. Jen měl před několika generacemi podobu luxusně zdobených maringotek, pestře vyšíváných sukní či vest; jen to zlato zůstává stále stejné. Vzhledem k historickým zkušenostem Romové své materiální bohatství vždy ukládali v takové podobě, která je platná všude, kam mohou přijít, a která se dá v případě potřeby bez námahy vzít s sebou na cestu či útěk. Proto ta pověstná „neucta“ Romů k užitným věcem a předmětům, jak jsme na ni zvyklí my, neromové.

Velmi diskutovaným je vztah Romů k pravdě. Abychom pochopili romské pojetí pravdy a lži, musíme se ponořit hlouběji do způsobu romského, ale i neromského myšlení. V pojetí majoritní (chcete-li „západní“) kultury je pravda dána jako něco racionálního, ověřitelného, stabilního, hmatatelného. Žádné místo pro dojmy a pocity. Něco je buď pravda – nebo lež, v lepším případě omyl. Romské etické myšlení se v tomto směru mnohem víc podobá východním myšlenkovým systémům, které vědí, že čačipen nane jekh – pravda není jen jedna. Nad tímto světem existuje další prostor, který není poznatelný našimi pěti smysly. A zde nastupují naše mimoracionální složky jako jsou víra, intuice, pocity či snění, ale také smysl pro spravedlnost, úcta, soucit. Pro „západního člověka“ je pravdou to, na co si může sáhnout. Pro Roma je, podobně jako pro mnohé neevropské národy, pravdou to, co cítí v hloubi svého srdce. Není vůbec jednoduché právě v oblasti „pravdy“ nalézt vzájemné porozumění.

Podobným případem je chápání slibu. U Romů je neslušné říci někomu NE. V situaci, když chce Rom něco odmítnout, jeho ústa říkají ANO, avšak jiný Rom přečte z jeho pohledu, hlasu a gest, že ho ten druhý pouze nechce urazit. Ke své žádosti se již nevrací a už nikdy o ní nemluví. Neromská společnost je však příliš závislá na slovech, proto někdy čekáme splnění „slibu“, ke kterému však ve skutečnosti vůbec nedošlo.

2.2 Romská rodina tradiční a současná, vztahy mezi lidmi

Romové po celém světě žijí v rodových uskupeních. I pro ty, kteří jsou asimilovaní (tj. žijí zcela „po gádžovsku“ a ztratili mnohé z bohatství své kultury), výraz rodina (fameliĵa) neznamená jen tzv. nukleární rodinu (rodiče+děti), ale mnohem širší příbuzenstvo – prarodiče, sourozence, tety a strýce, švagry, bratrance, sestřence a jejich děti. V některých nářečích romštiny se dodnes udržely specifické příbuzenské názvy, které čeština nezná.

Jednotlivé rody (fajti) zaujímají poměrně stabilní postavení ve struktuře komunity. Podobnost s kastovním systémem v Indii byla donedávna umocněna i typickými rodovými profesemi. Profese se dědily a měly různé společenské uznání. Tradičně na nejvyšší příčce stáli hudebníci (tak je tomu dodnes) a kováři, na nejnižší pak ty, které měly co do činění s odpadky, špinou a podobně. Jednotlivé rodiny se rády vymezují na žuže Roma („čisté“ Romy) a melale Roma, degeša („nečisté“). Jedná se především o tzv. rituální čistotu – např. požívání určitých potravin (o některých rodinách ostatní říkají, že jedí psí a koňské maso či dokonce zdechliny). Přiřazení mezi žuže a degeša nemá vždy zcela objektivní podklad a někdy se dvě rodiny navzájem škorpí, která z nich je „čistá“ a která „degešská“. Podobně jako dodnes v Indii, člen žuži fameliĵa by si s degeši nevypil ani kávu, natož aby se oženil s její dcerou.

Postavení členů v rodině

V rodinách obvykle platí, že hlavou rodiny je muž a žena je krkem, který tou hlavou hýbe. Navenek je muž dominantní, avšak všechny důležité věci v rodině rozhoduje žena. Hlavním společenským úkolem muže je reprezentovat důstojně rodinu, případně se starat o její obživu tam, kde je to možné (daří se získat zaměstnání apod.).

Žena má na starosti prakticky celou péči o domácnost, v čemž jí pilně asistují dcery od útlého věku, často spravuje i rodinné peníze (avšak pokud muž potřebuje poslední rodinné peníze na „reprezentaci“, nemůže mu je nevydat). Čím více dětí žena vychovává, tím vyšší je její váženost v komunitě. Když si synové postupně přivádí do domu nevěsty (bori), zauímají v domě zpočátku nejnižší postavení. Tchně své snachy podrobuje velmi kritickému pohledu a přísnému drilu v domácích pracích, aby její synové měli dobré ženy. S přibývajícím počtem vychovávaných (nikoli jen rozených!) dětí postavení snachy stoupá.

Ačkoli u většiny Romů je manželství zpečetěno svatbou v kostele, milníkem ve vztahu jsou zasnuby, dnes už bohužel často bez tradičního obřadu. Vztah muže a ženy (ať už úředně sezdáných, či nikoliv) je v současné době mnohem stabilnější než v majoritní populaci. Je jen málo tolerovaných důvodů, pro které může jeden partner druhého opustit. Nevěra muže bývá tolerována, alespoň pokud tím neublíží rodině, někdy dokonce zvyšuje touhu ženy si svého manžela udržet. Naopak nevěra ženy je jen těžko odpustitelná. Nevěrným ženám se dříve ostříhaly vlasy dohola a snášely další potupy v komunitě. Pokud by byla žena nevěrná opakovaně či zvláště zavrženíhodným způsobem, má muž právo ji vyhnat, vrátit jejím rodičům – to je ale opravdu krajní řešení, neboť celá rodina takové ženy by byla pro ostudu v podstatě z komunity vyloučena. Žena může od svého muže utéci v případě, že ubližuje jí nebo jejím dětem, pije, hraje automaty či jí odmítá vydávat prostředky na chod domácnosti.

Specifické postavení v rodině má nejstarší bratr (baro phral), který spolu s otcem reprezentuje rodinu a navíc má povinnost dohlédnout na mladší sourozence, zejména, aby se všechny jeho sestry chovaly slušně. Podobně nejstarší sestra (bari pheň) je matčinou pravou rukou a pomáhá jí s výchovou dětí i vedením domácnosti. Romské dívky v původních rodinách bývají schopny v případě matčiny delší nepřítomnosti či nemoci zajistit chod domácnosti již v nějakých 10 až 11 letech.

Největší vážnosti v romské komunitě požívají staří lidé pro svou moudrost a bohaté zkušenosti, těší se vděčnosti a úctě za to, že své děti vychovali až do dospělosti. Velká skupina romských písní se nazývá pal e daj – písně o matce. Jedno romské přísloví říká: „Děti můžu mít kolik chci, ale matku mám jen jednu.“ Proto v domovech důchodců a v léčebnách dlouhodobě nemocných jen výjimečně potkáme romské dědečky či babičky.

Výchova dětí v romské rodině

Péče o děti v romské rodině se liší od té, na kterou jsme zvyklí. Romské matky na malé děti tolik nemluví, o to více se jich ale dotýkají. Osobní kontakt mezi členy rodiny obecně je více dotykový, jsou rádi blízko sebe, rádi se vzájemně dotýkají, nevadí jim stísněné prostory, nepožadují soukromí, jsou neradi sami. Zároveň se však přísně dodržují pravidla kontaktu mezi muži a ženami již od dětského věku. Předsudky o častém incestním chování Romů jsou zcela nepodložené, naopak, jakmile děti dospějí do prepubertálního věku, nesmí doma chodit ani v pyžamu, natož ve spodním prádle či dokonce pobíhat nahé. Aby dítě kdykoliv vidělo nahého či spoře oblečeného rodiče nebo jiného příbuzného, je nemyslitelné. Až donedávna se Romové ani nechodili koupat na veřejná koupaliště.

Romské dítě bývá vychovááno v širší rodině s větším počtem sourozenců, než je zvykem v neromských rodinách. Je běžné, že pokud v jinak funkční rodině porodí nezralá matka či se o dítě nedokáže postarat, dítě je přirozeně vychovááno ostatními ženami v rodině, bydlí-li pospolu, a nijak tím jeho psychika neutrpí. Velmi častá je i příbuzenská péče, kdy jsou děti z nefunkční rodiny vychovávány tetou či babičkou, žijící jinde. Bohužel, tento přirozený jev je sociálními pracovníci dosud málo využíván. Obvykle argumentují, že nikdo z rodiny nemá dostatečné materiální podmínky pro výchovu dítěte, že v rodině se vyskytuje kriminalita či že příbuzní chtějí dítě do péče jen kvůli sociálním dávkám. Je nutné však zvážit, co takovému dítěti může nabídnout náš systém náhradní péče – šance, že se romské dítě dostane do pěstounské či dokonce adoptivní rodiny, je velmi nízká, zato rizika plynoucí z ústavní výchovy jsou dostatečně zřetelná!

Láska k dětem je pro Romy typická. Je výrazně emocionální až nekritická, zatímco formální pravidla a přísná sebekázeň nejsou na prvním místě. Děti jedí, když mají hlad, v mnoha rodinách jdou spát, až když se jim chce. Nejsou zvyklé slýchat neustálé pokyny, příkazy a zákazy jako neromské děti. Mezi romskými dětmi se díky této volnější výchově téměř nevyskytují neurózy. Pokud se romské dítě vrátí z náhradní rodiny či ústavní výchovy zpět ke svým biologickým rodičům, ti jsou zhrzení, co se s ním stalo: „On sám od sebe nic neudělá, jen když se mu řekne! Pořád si žádá dovolení! Vždyť je přece doma a může si dělat, na co má chuť!“ Nevýhodou takové výchovy však bývá snížená výkonnost a výdrž ve škole, později v zaměstnání. To je v našem světě, zaměřeném na výkon a dosahování výsledků, velký handicap.

Na druhé straně jsou děti od útlého věku vedeny k samostatnosti a brzy s nimi rodiče jednájí jako s dospělými lidmi, rovnocennými partnery. Jsou zasvěcovány do problémů rodiny a mají právo se účastnit jejich řešení. Díky tomu je pravděpodobně jejich sociální chování a citění velmi vyspělé, zároveň však jsou příliš brzy ochuzeny o bezstarostnost dětství. Takový způsob výchovy je typický pro rodinu v ohrožení či v nelehkých životních podmínkách.

Způsob života v romské rodině, kdy se problémy skupiny i jednotlivých členů řeší vždy společně a samostatná rozhodnutí jsou považována za ohrožení pospolitosti, nevede u jednotlivce k vybudování pocitu individuální zodpovědnosti za svůj život. Základním principem evropské kultury je však pravý opak – cílem výchovy je provést mladého člověka až k převzetí plné zodpovědnosti za sebe sama a svůj život. Kolektivní rozhodování a sdílení zodpovědnosti v romské rodině vede k tomu, že dítě necítí individuální životní ambice, nemívá smělé osobní cíle, a to citelně poznamenává školní práci a budoucí zaměstnání.

Pařiv – čest a úcta

Důležitým kulturním prvkem v mezilidských vztazích v romské komunitě je tzv. pařiv neboli čest, úcta. Pařiv se prokazuje zejména starším lidem a těm, kteří jsou v komunitě vážení. Starší lidé mohou mladším tykat, a to i neznámým. Donedávna se k vyjádření úcty používalo onikání, které postupně téměř vymizelo, ale dodnes se v mnoha rodinách babičkám, dědům, tchánům a tchyním alespoň vyká.

Úctu, nebo chcete-li respekt, prokazujeme také tím, jak se chováme na návštěvě, či přijde-li návštěva k nám. Host nikdy nevstoupí do domu či bytu, dokud není slovem či gestem pozván. Zrovna tak nevkročí dovnitř obutý, a to ani tehdy, je-li k tomu paní domu vyzván, leda by i domácí chodili nepřezutí. V opačném případě jde o tak hrubé narušení soukromí, že naděje na konstruktivní rozhovor je téměř ztracená. Je smutné, že mezi ostatními gadži se tak chováme automaticky, zatímco při návštěvě romských rodin na základní pravidla slušnosti častokrát zapomínáme (zejména jsme-li nositeli nějakého společensky závažného poslání, jako je sociální šetření v rodině). Hostitel se k hostu chová se vši vstřícností – nabídne mu nejen obligátní černou kávu, ale také slušnou porci jídla, pokud možno masa, kterým Romové uctí hosta nejlépe, i kdyby to bylo poslední, které doma je. Kas o Del andro kher and'a, me les avri na čhivava – Koho Bůh do domu přivedl, toho já nevyhodím. Host ovšem nesmí jídlo ani pití odmítnout, protože by to znamenalo, že rodinu hostitele považuje za degeša, což je nejhorší možná urážka.

Když jsem coby studentka jezdila do romských osad a navštěvovala romské rodiny, dodržování tohoto pravidla pro mne bylo těžkou zkouškou. Tehdy jsem byla vegetariánka a nepila kávu ani alkohol. Sotva jsem byla posazena za stůl, už přede mnou stála sklenice černé kávy takové hustoty, že v ní stála lžička, a vedle mísa uzeného masa. „Ča cha, čaluv,“ pobízela mne paní domu se soucitným pohledem na mou tehdy útlou postavu. Míchala jsem příčinlivě lžičkou v té vražedné tekutině, a co chvíli odhodlaně smočila rty. K masu jsem si poprosila chleba, který jsem s chutí snědla. Po několika absolvovaných návštěvách jsem přestala vysvětlovat, z jakých že podivných důvodů se zříkám takové pochutiny, a naučila se používat úspěšnou výmluvu, že mi maso zakázal doktor.

Zajímavé je, že k vyjádření úcty či vděčnosti nepatří prosba a poděkování za projevené dobrodiní, a už vůbec ne za jídlo. Romové neděkují slovy. Nám neromům sice nějaké to „díky“ odpustí, ale kdyby Rom poděkoval Romovi, bylo by to společenské faux pas. Proč? Romové vnímají, že základním znakem lidství je soucítění a pomoc bližnímu, štedrost a pohostinnost. Prosba o jídlo či pomoc pak požádaného uráží, stejně jako poděkování za ně. Je to, jako bychom svou nahlas vyřčenou prosbou či díky dotyčného obvinili

z nedostatku štědrosti. Máte-li přesto vžitou potřebu za vše děkovat, vyjádřete svou vděčnost jako Romové – úsměvem, milými slovy. Místo díky za jídlo pochvalte kuchařské umění paní domu.

Obřady a rituály

To, co můžeme z romské tradiční kultury poznat prostřednictvím filmů a krásné literatury a co nás obvykle nejvíc fascinuje, jsou původní obřady a rituály. K tradičním obřadům patří – jako u většiny kultur – tzv. přechodové rituály: obřady kolem narození, dospívání, sňatků, úmrtí. Obřady v tradiční romské kultuře byly vždy velmi pestré a bohaté. Bohužel, podobně jako české a moravské obyčeje v posledních desetiletích jaksi zcivilněly a seschly na nepatrné zbytečky, i romské rituály a obřady z mnoha rodin zcela nebo téměř vymizely, případně byly nahrazeny zvyky majority. Zde tedy odkazují čtenáře spíše na umělecká díla samotných Romů, pro něž jsou obřady zajímavým tématem a umění je přiblížit věrně a barvitě.

2.3 Kontakty s biologickou rodinou dítěte

Není v možnostech této publikace rozebírat všechny eventuality, které se v komunikaci s romskou rodinou vašeho dítěte mohou objevit. Vzhledem k prostředí, z něhož ústavní děti obvykle přichází, mnohé z jejich původních rodin budou mnohem více nést charakteristiky rázu „sociálního“, než „romského“, jak bylo zmíněno v počátcích kapitoly. Platí zde stejná pravidla jako pro setkání s biologickou rodinou z majority. Proto zde zmíním jen několik tipů, které mohou pomoci vyvarovat se zbytečných nedorozumění, plynoucích z odlišnosti české a romské kultury.

Máte-li se setkat s biologickými rodiči vašeho přijatého dítěte, počítejte s tím, že Romové málokdy chodí někam sami, zejména pokud jde o záležitost, ze které mají obavy. Vždy doporučujeme alespoň zpočátku se setkávat na neutrálním území, např. v kanceláři OSPOD či v prostorech některé neziskové organizace, nejlépe za účasti třetí informované, ale nezaujaté osoby.

Pro hladký průběh komunikace s biologickou rodinou dítěte je důležité respektovat také společenská pravidla, která určují například to, že ženy obvykle hovoří se ženami a muži zase pospolu. Je nevhodné, aby žena oslovila cizího muže jako první, neboť by to bylo považováno za výzvu k flirtu, ledaže by ta žena byla nejméně o generaci starší.

Sociální vnímání mají Romové většinou mnohem vyvinutější než neromové. Je to pravděpodobně tím, že je nikdo nenutí potlačovat své emoce, díky tomu sami

sobě i druhým prostě lépe rozumí než my. Dokážou číst v našem mimoslovním chování, „mezi řádky“, jako v otevřené knize. Na první pohled vycítí náš strach, pohrdání či naopak respekt k jinému člověku.

Velkým problémem, který může mít negativní vliv na děti vychované v majoritním pojetí záležitostí kolem slibů a závazků, je výše zmíněný postoj Romů k odmítání žádostí, respektive k souhlasu ze slušnosti, nemyšlenému vážně. Biologičtí rodiče slíbí, že za dítětem za týden přijedou, protože nechtějí říci NE na jeho naléhání či očekávání náhradních rodičů. Ve skutečnosti vědí, že v tu dobu nebudou mít na cestu peníze, či se budou starat o nemocnou babičku. K tomuto „romskému“ pak přistupuje i to „sociální“ – i když svůj slib kolikrát myslí vážně, často pak nemají dostatek vůle či schopnosti jej dodržet. Podobné to však je i v biologických rodinách přijatých dětí neromských.

Měli bychom mít na paměti, že při setkání s biologickou rodinou dítěte hovoříme obvykle s lidmi, kteří jsou plni obav, možná výčitek svědomí či zlosti na osud, který je zahnal do nepříznivé situace. I my býváme v takové situaci nejistí, můžeme mít z biologických rodičů strach, můžeme cítit rozhořčení, že zasahují do naší výchovy a podobně. Přesto je důležité, abychom si dokázali podržet vědomí, že naším hlavním cílem je zájem dítěte, a tedy bychom my a jeho původní rodiče – oboje jakožto nejdůležitější lidé v jeho životě! – měli být schopni domluvit se jako dospělí lidé.

Především je na místě jednat s biologickými rodiči dítěte s běžnou lidskou slušností – a to i tehdy, když oni toho v danou chvíli nejsou schopni. Hned zpočátku můžeme snížit jejich obavy a případnou agresivitu vyjádřením pochopení (nikoli soucitu či shovívavosti) k jejich nelehké situaci a respektu k jejich pocitům.

Pěstounská maminka malého Honzika se poprvé setkala s biologickým otcem svého nedávno přijatého syna. Otec na ni okamžitě vystartoval: „Nemyslete si, že si nechám ukrást svého syna!“ Zkušená pěstounka se nenechala vytočit a klidným hlasem odpověděla: „Naprosto s vámi souhlasím. Váš syn vás totiž potřebuje, i když vyrůstá jinde. Ráda bych se s vámi dneska domluvila na dalším průběhu vzájemných setkání.“ Otec se zarazil, viditelně se uvolnil a další komunikace už byla konstruktivní a věcná.

Pokud se nám podaří včlenit do setkání respekt k romským pravidlům chování, velmi tím získáme. Pokud se budeme chovat pouze podle našich pravidel – inu, Romové jsou na to zvyklí.

Knihy (nejen) pro rodiče

Hübschmannová, Milena: Šaj pes dovakeras / Můžeme se domluvit. Vydavatelství UP, Olomouc

„Berte, prosím, tuto knížku jenom jako skizzu k dílu, které by mělo být – a snad jednou bude – napsáno: o porozumění mezi Romy a neromy,“ píše v úvodu knihy Milena Hübschmannová. Celá „skizza“ pak pojednává o původu mnoha nedorozumění, která mezi Romy a gadži panují, a čtenářům poskytne neopakovatelný pohled do běžného života Romů.

Wyatt Chad Evans: Romské obrození. Argo, Praha 2005

Fotodokument amerického fotografa přináší 88 uměleckých portrétů Romů, kteří svým vzděláním, prací, profesionalitou, posláním a životním stylem odporují zaběhanému stereotypu o nenapravitelnosti této etnické skupiny. Kromě své umělecké hodnoty – Chad Wyatt své fotografie nadmíru nestylizuje, snaží se zachytit přirozeného prostředí, ale přesto konečně portréty vypadají, jako by je dlouho promýšlel – má kniha nesmírný socio-politický význam a je první svého druhu.

Ed. Jařabová, Zdeňka: Černobílý život. Gallery, Praha 2000

Knihy se v deseti kapitolách zabývá dějinami Romů ve světě a na našem území, představuje jejich hmotnou kulturu a umění a zamýšlí se nad postavením Romů v současnosti. Jejím cílem je zvýšit informovanost široké veřejnosti o Romech a romství (romipen), vzbudit ve čtenářích pocit, že přítomnost Romů na našem území je samozřejmostí, a snížit vzájemné nepochopení, které vyplývá z neinformovanosti. Obsahuje úvahy, historická fakta, záznamy písní a fotografie.

Romové. Tradice a současnost. Muzeum romské kultury, Brno 1999

Knihy přináší odborné poznatky a pozývá čtenáře do osobitého světa Romů. Pojednává o historii, kultuře, tradicích a jazyce Romů a nabízí nahlédnutí do života Romů nejen v ČR, ale i v jiných zemích Evropy.

Fraser, August: Cikáni. Nakladatelství LN, Praha 2002

Poutavě a srozumitelně popsané dějiny romského národa od Indie po současnost, včetně přidané kapitoly o historii Romů v Čechách a na Slovensku. Dobové fotografie.

Hancock, Ian: My, rómsky národ. Bratislava 2005

Knihy profesora Iana Hancocka přehledně přibližuje romské dějiny, kulturu, zvyky a rituály, zabývá se rovněž romskou kuchyní, zdravím a nemocemi, romštinou a představuje zajímavé romské osobnosti.

Romové v České republice (1945–1998). Socioklub, Praha 1999
Kniha vedle statistických a demografických údajů seznamuje s hodnotami, které Romové uznávají, s jejich jazykem, historií, vývojem postojů státu k romskému obyvatelstvu a příslušné legislativy a vývojem romské reprezentace a různých romských organizací. Věnuje se vzdělávání romských dětí v školském systému, postavení Romů na trhu práce a v systémech sociální ochrany, zabývá se otázkou sociální patologie ve vztahu k Romům a vzděláváním dospělých Romů. Podává přehled mezinárodních dokumentů vztahujících se k romské problematice.

Davidová, Eva: Cesty Romů 1945–1990. Vydavatelství Univerzity Palackého, Olomouc 1995

Kniha se zabývá změnami v postavení a způsobu života Romů v Čechách, na Moravě a na Slovensku. Popisuje např. tradiční řemesla a způsob obživy, změny ve stravě a domácím hospodaření, specifika odívání, lidové náboženství, migraci Romů ze Slovenska do České republiky, státní řešení tzv. cikánské otázky za totalitního režimu a situaci Romů od listopadu 1989 do konce roku 1990.

Hana Šebková: Bacht the balvaj pheňa hin (Štěstí a vítr jedno jsou). Nakladatelství BUK, Pířichovice 2003.

Kniha černobílých fotografií významné české romistky, zachycujících každodenní život Romů ve slovenských osadách. Jednotlivé fotografie jsou provázeny romskými příslovími, úryvky poezie a výroky romských přátel autorky.

Říčan, Pavel: S Romy žít budeme – jde o to, jak. Portál, Praha 1998

Autor v úvodu praví: „Snažím se vidět romský problém z obou stran: jako problém, který máme my, gadžové, v soužití s Romy, ale zároveň jako problém, který mají Romové s námi, s českou většinou, tedy jako „český problém““. Ač místy dochází k nepřesnostem a nemůžeme souhlasit se všemi názory, které autor předkládá, tato kniha je psychologickým pohledem na současnou situaci Romů u nás.

Lacková, Elena: Narodila jsem se pod šťastnou hvězdou. Triáda, Praha
Vzpomínky Eleny Lackové na dětství v romské osadě na východním Slovensku. Autorce se na základě příběhů a historek jejího života podařilo zcela přirozeně vytvořit a čtenářovi předat obraz dnes už zmizelé každodenní reality romské osady jejího dětství. Zobrazila tradičně idylický obraz původního romského společenství, ale zároveň nespustila ze svých vzpomínek těžké a tragické okamžiky hmotné bídě a společenských antipatií ze strany majority i svá zklamání a deziluze, zvláště z období komunismu. Přesto v knize převažuje humor a určitá lehkost, snad pramenící z víry ve šťastný osud pisatelky. Pro neromského čtenáře působí až magicky a fantaskně romské pověry, rituály a zvyky, úsměvné příhody pramenící ze společenské komunikace souputníků autorky.

Ferková, Ilona: Čorde čhave (Ukradené děti). Společenství Romů na Moravě, Brno 1995.

Sbírka povídek jedné z nejvýraznějších romských autorek v ČR. Povídky napsané v průběhu 80. let se vrací do komunistického Československa a v rámci intimních příběhů reflektují změny a problémy, se kterými se v této době Romové v Čechách vypořádávali. Česky a romsky.

Machálková, Elina, Kozáková, Karolína: Memoáry romských žen. Muzeum romské kultury, Brno 2004

Dvě ženy rekapitulují svůj život. Ač se nikdy v životě nesetkaly, v jejich příběhu sledujeme překvapivě mnoho společného. Karolínu i Elinu spojuje bytostná výdrž, píle a zodpovědnost, s jakou patrně vždy přistupovaly k zásadním životním úkolům i běžným maličkostem. Největší vážnost věnují obě protagonistky svým pohnutým osudům za 2. světové války.

Oláhová, Lubomíra: (Nejen) romská kuchařka. Fortuna, Praha 2001

Netradiční „kuchařka“ přináší kromě tradičních receptur romské kuchyně i mnoho aspektů napomáhajících vzájemnému poznání, pochopení a toleranci romské a neromské populace. Čtenář je informován o stravovacích návycích, o způsobu stolování při nejrůznějších společenských příležitostech atd.

Knihy (nejen) pro děti

Čermáková, Jarmila: Pindralko a 13 měsíců. Dar Ibn Rushd, Praha 1997

Příběh jednoho prima romského chlapce nenásilně provoní dětský pokoj přátelskou atmosférou obyčejné romské rodiny, kde se všichni mají rádi a společně prožívají radosti i strasti všedních dnů. Pindralko zažije babiččino vyprávění o dávné romské pravlasti, narození malého brášky i ústrky kvůli své pleti, se kterými se ale díky svým blízkým dokáže vyrovnat.

Co už umím – česko-romské povídání pro přípravné třídy. Fortuna, Praha 1999

Soubor tematických vyobrazení na pevných čtvrtkách velikosti A4, určený k rozvoji řeči a myšlení zejména u dětí předškolních a s odkladem školní docházky. Pro nás je šikovné, že obsahuje širokou slovní zásobu včetně jednoduchých vět v češtině, slovenské romštině a olaštině. Metodické poznámky dávají podněty k mnohostrannému využití materiálu.

Hübschmannová, Milena: Amari abeceda – Naše abeceda

Slabikář pro nejmenší v české a romské verzi. Není určen pro děti, které nedovedou číst, ale pro ty, které si svou znalost čtení chtějí ověřit.

Elšíková, Monika: Bubu. Autorka vl. nákladem, 2000
Příběh malého romského chlapce, knížka v r. 1999 získala cenu ministra kultury v soutěži Nejkrásnější české knihy kat. pro děti a mládež

Taikon, Katarina: Katici, ty to zvládneš. Nakl. Ivo Železný, Praha 1999
Knížka je do značné míry autobiografická, a tak se prostřednictvím Katici – Katariny, dozvídáme o osudu malé holčičky, pro níž nebyl život na pouti ani tak o legraci, jako o práci, strachu z vyhnání, hladu a zimy. Svým příběhem zbořila stereotypy švédské společnosti, která si chlácholila svědomí romantickými představami o Romech – přírodních lidech, kteří chtějí žít jako ptáci – volně v přírodě a nestojí o vzdělání. Katici však měla hlavně dvě touhy: žít v domě a chodit do školy jako ostatní děti. Gramotnosti Taikonová dosáhla až v 26 letech. Ilustrace pocházejí od romských dětí ze slovenské obce Jarovnice.

Hübschmannová, Milena: Romské hádanky. Fortuna, Praha 2003
Unikátní sbírka autentických romských lidových hádanek a krátkých anekdot, ve trojjazyčné podobě: v češtině, slovenské a olašské romštině. Koňský vlas, dřevěný krk, ptačí zpěv: co je to??

Internet:

<http://www.romove.cz>
Rozsáhlé webové stránky fundovaně informují o romské historii, kultuře, tradicích, našich i světových osobnostech a zároveň přinášejí aktuální zprávy o dění a zajímavých událostech týkajících se Romů.

<http://rodina.cz/romskedite>
Webové stránky projektu Naše romské dítě Střediska náhradní rodinné péče. Zajímavé informace o Romech a o romských dětech v NRP, aktualizovaná nabídka akcí vhodných pro rodiny s dětmi. Po načtení stránky zvolíme záložku Deníčky.

<http://www.rommuz.cz>
Muzeum romské kultury v Brně na svých stránkách představuje nejen své aktivity, ale odborně pojednává o romské historii, jazyce, řemeslech a minulém i současném romském umění. Nabídka zajímavých programů pro školy i rodiny.

Použitá literatura:

Balabánová, Helena: Neznámí Romové (pracovní materiál), Ostrava 2003
Frantíková Jana: Jaké jsou? (Romské a „bílé“ děti očima pěstounů), diplomová práce, VOŠ sociálně právní, Praha 2003
Klimeš, Jeroným: Budování identity dítěte - nejtěžší výchovný úkol v moderní společnosti, MPSV Praha 2006
Matějček, Zdeněk, ed.: Osvojení a pěstounská péče, Portál, Praha 2002
Sekyt, Viktor: Dospívající Romové a rizikové chování, CEVAP, Praha 2001
Sborník: Romové v České republice, Socioklub, Praha 1999

Sborník: Romské děti žijící mimo vlastní rodinu, Středisko náhradní rodinné péče, Praha 2008

Schoolerová, Jayne E.: Adopce, vztah založený na slibu, Návrat domů 2002

Svobodová, Marie, Kovařík, Jiří, Niederle, Petr: Cikánské děti v náhradní rodinné péči, MPSV ČSR, Praha 1981

Zpravodaj Výchovné poradenství č. 22, březen 2000, IPPP, Praha 2000

Závěr

Omezený prostor této útlé knížky může poskytnout pouze „ochutnávku“ romské kultury. Výše uvedené knížky a další zdroje informací jsou mé nejmilejší, které mne provází po celou dobu, co poznávám tajemství a bohatství romské kultury, proto vám je mohu s nejlepším vědomím doporučit. Jen jediného je mi upřímně líto – že vás už nemohu osobně seznámit s mou největší učitelkou, paní docentkou Milenou Hübschmannovou, která tragicky zahynula v roce 2005. Zažehnutou jiskřičku mé náklonnosti k Romům svým nadšením, věděním a hlubokou moudrostí rozdmýchala do ohně, který hoří trvale a stále. Milena Hübschmannová poznávala Romy tím, že s nimi sdílela jejich domovy i srdce, a své poznání šířila mezi nás gadže nejprve prostřednictvím kurzů romštiny, později dokonce založením a vedením samostatné katedry romistiky na Univerzitě Karlově a vědeckou činností na světové úrovni. Důvěru svých romských přátel jim vracela neúnavnou prací pro zlepšení postavení celé komunity, stejně jako upřímným vyjádřením patív, úcty každému z lidí. Kdo jednou ochutnal poznání romské kultury z jejich dlaní, vždy zatoužil pít jej dál.

Závěrem přeji nám, rodičům romských dětí, aby naše děti byly pro nás prostředníky poznání a rozšíření duchovního bohatství našich rodin. I když nám ta naše sluníčka dokážou občas připravit perné chvílky, vždycky nás učí, jak žít to, co je důležité.

Poděkování:

Pěstounským rodinám, které se zúčastnily pilotního projektu „Program doprovázení náhradních rodin“, a všem ostatním náhradním rodinám, díky kterým vznikl celý projekt i tato brožura.

Středisku náhradní rodinné péče za odbornou podporu při realizaci projektu „Program doprovázení náhradních rodin“ a tvorbě této příručky.

Projekt „Program doprovázení pěstounských rodin – zavádění nového typu služby pro náhradní rodinnou péči“, v rámci kterého vychází tato příručka, byl podpořen grantem z Islandu, Lichtenštejska a Norska v rámci Finančního mechanismu EHP a Norského finančního mechanismu prostřednictvím Nadace rozvoje občanské společnosti, Nadačním fondem J&T a Nadací Terezy Maxové.

Nadace Terezy Maxové

Děkujeme našim dárcům za jejich laskavou finanční podporu!

Romské dítě v náhradní rodině

Mgr. Martina Vančáková

Grafická úprava: Radka Motýlová

Foto: Jan Voběrek

V roce 2008 vydalo

Občanské sdružení Rozum a Cit

Jablonského 639/4, 170 00 Praha 7

Kontaktní adresa:

Komenského náměstí 1867, 251 01 Říčany

Tel: 323 605 782

e-mail: poradna@rozumacit.cz, sluzby@rozumacit.cz

www.rozumacit.cz

Vytiskla tiskárna T. A. Print, s.r.o.

Opatovická 18, 113 81 Praha 1

Všechna práva vyhrazena. Použité fotografie jsou pouze ilustrační.

Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována bez souhlasu majitelů práv.

© Občanské sdružení Rozum a Cit, 2008

Foto © Jan Voběrek a archiv Občanského sdružení Rozum a Cit, 2007

*Předkládejme dětem to nejlepší z romské kultury, tradic, umění,
mluvme s respektem o původu dítěte a jeho biologické rodině.
Nejsnazší je to pochopitelně pro rodiče, kteří si sami pro sebe najdou,
co se jim osobně na romství a romské kultuře líbí.*

Mgr. Martina Vančáková, psycholožka, je maminkou tří dětí, z nichž dvě jsou romské v pěstounské péči. Studovala romistiku na Univerzitě Karlově. Několik let pracovala v Kanceláři Rady vlády pro záležitosti romské komunity, má bohaté zkušenosti s běžnými romskými rodinami. Je vedoucí koordinátorkou projektu pro náhradní rodiny s romskými dětmi Naše romské dítě ve Středisku náhradní rodinné péče v Praze, pracuje s žadateli o NRP i s náhradními rodiči romských dětí, přednáší odborné veřejnosti. Je spoluautorkou sborníku Romské děti žijící mimo vlastní rodinu, publikuje odborné články v tisku.